

Ove Rasmussen:

Lampanniværk – et låneord i jysk?

Instituttet modtager hvert år en række forespørgsler fra enkeltpersoner, aviser og institutioner vedr. jyske dialektord. Et af de spørgsmål, vi modtog sidste år, gjaldt betydning og oprindelse af det jyske udtryk *lampagneværk*, som spørgeren havde hørt som barn på Mors. I det følgende gengives i let bearbejdet form vort svar til spørgeren.

Ordet er velafhjemlet i samlingerne til Jysk Ordbog. Dels foreligger der 13 optegnelser i ordbogskartoteket, dels godtgør et stort antal spørgelistebesvarelser, at ordet har været i brug helt op til vor tid i et ret stort område i det nordvestlige Jylland. Det optræder i to hovedformer, *lapanniværk* og *lampanniværk*, hvortil kommer en helt enkeltstående afhjemling fra det sydvestlige Himmerland, hvor en meddeler opgiver formen *lapalleværk*.

Som det ses på kort 1 og 2, rækker de to hovedformer i nogle områder ind over hinanden; i størstedelen af Thy og på Mors er dog formen *lampanniværk* eneherkende, mens formen *lapanniværk* er dominerende i vestjysk syd for Limfjorden.

Ordet er tidligst optegnet i 1870 med udtalen *la¹pan¹iværk* fra egnen syd for Holstebro; denne afhjemling er i øvrigt eneste belæg i Feilbergs ordbog.¹ I dette århundrede er fra Thy optegnet udtalen *lam¹pan¹i₁wærk*, fra Mors *lam¹pan¹i₁wærk* og fra Tvis syd for Holstebro *la¹pan¹i₁værk*.

¹ H.F. Feilberg: *Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål*. I-IV. 1886-1914.

Påfaldende er det, at ordet under opslagsformen *lampanjeværk* er optaget i Den Store Danske Udtaleordbog.² Denne ordbog “har som sit mål at beskrive og klassificere udtaletraditionerne i dansk standardsprog”, hvorved forstås “rigsmålet – dvs. det dansk, der tales af mange i Københavnsområdet og i de større sjællandske provinsbyer – samt det lokalt farvede sprog, som ikke er egentlig dialekt”. Da der ikke i ordbogsartiklen er givet oplysninger om geografiske begrænsninger, betyder det efter ordbogens regler (side 8), at udtalen er landsdækkende – hvilket næppe kan være korrekt i det konkrete tilfælde. Ordet findes ikke i Ordbog over det Danske Sprog og heller ikke i Nye ord i dansk.³

Betydningen er der stor enighed om i alle optegnelser: ordet betyder ‘sjusket, dårligt udført arbejde; kludderværk; lapværk’. En meddeler fra Thy giver følgende definition: *Naar en Fusker laver et daarligt Arbejde, særlig en eller anden Genstand, kaldes det paa Hurup-egnen for “lampaniværk”*. Og fra egnen sydvest for Skive giver en meddeler dette eksempel på ordets brug: *er sele-tøjet til en hest bundet sammen med reb hist og her, altså i stedet for læder, kalder man det lampaniværk*.

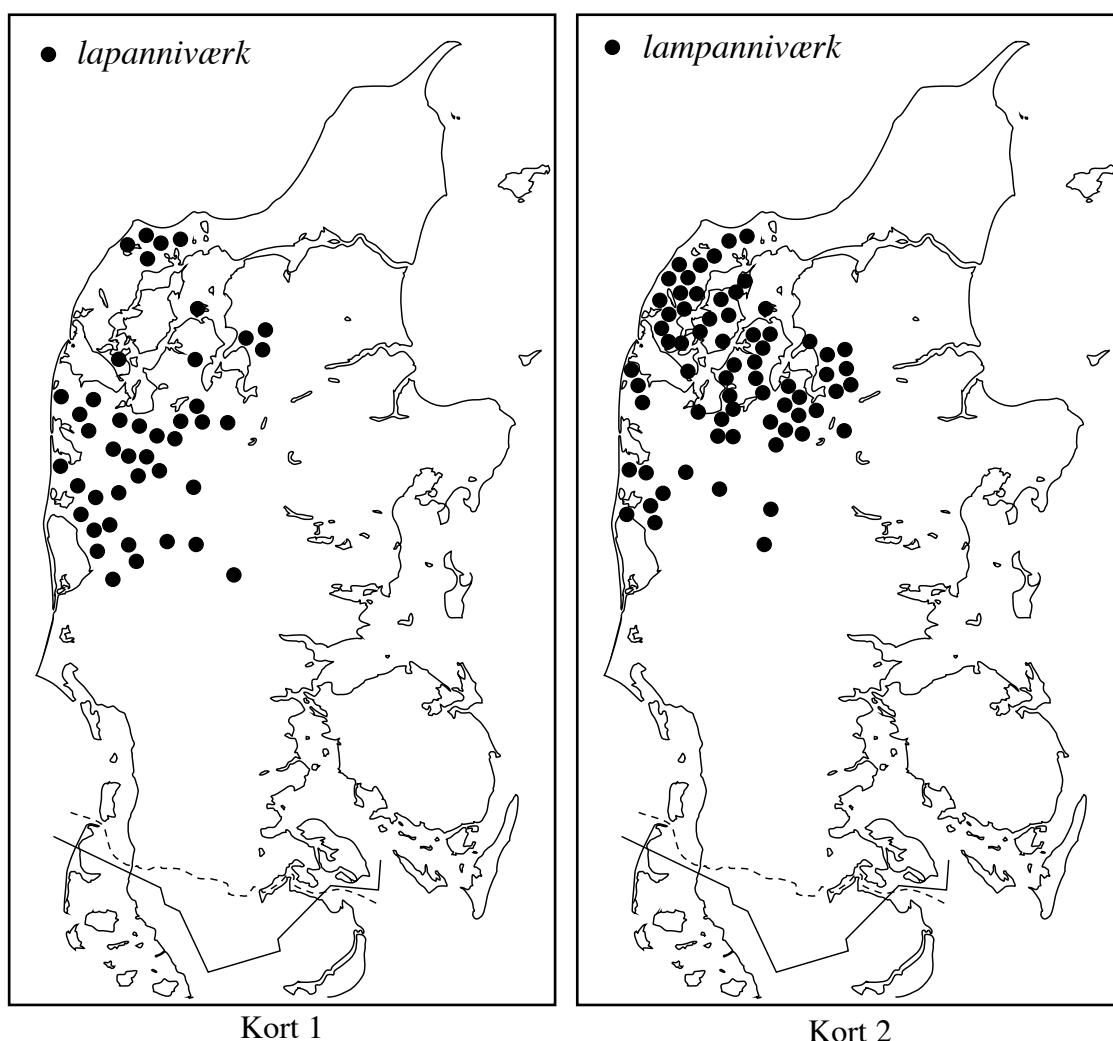
Sidsteleddet *-værk* er jo velkendt i talrige sammensætninger – oftest i nedsættende betegnelser (f.eks. *kludderværk*, *hjappeværk*) eller anvendt i tilfælde hvor man ikke lige kender den præcise betegnelse (f.eks. *noget engværk* = engagtigt areal, men ikke rigtig eng; *noget klinkeværk* = lukketøj, hvis navn man ikke lige kan komme i tanker om).

Derimod er oprindelsen af førsteleddet uvis. Birte Hjorth Pedersen⁴ har sat ordet i forbindelse med et vendsysselsk skældsord en *lamper* = en lømmel eller det mere udbredte *slamper* (svarende til rigsmålets *slambert* = en sjusket person). *Lampanjeværk* skulle altså betyde ‘arbejde udført af en sjusket person’. Sprogligt

² *Den Store Danske Udtaleordbog*. Af Lars Brink, Jørn Lund, Steffen Heger og J. Normann Jørgensen. 1991.

³ Pia Riber Petersen. *Nye ord i dansk 1955-75*. 1984.

⁴ i: *80 Ord til Christian Lisse*. Udgivet af Selskab for Nordisk Filologi. 1992. s. 75f.

er dette ikke meget overbevisende: dels har sammensætningen ikke tryk på første stavelse, hvad man skulle forvente, hvis førsteleddet var *(s)lamper*, dels savnes en forklaring på det udlydende *-anni*.

Fælles for *lapanniværk* og *lampanniværk* er som nævnt, at de ikke har tryk på førstestavelsen, hvilket er karakteristisk for fremmedord. Hvis førsteleddet er et fremmedord, kan det imidlertid være vanskeligt at finde frem til oprindelsen, for fremmedord, der optages i dialekterne, bliver ofte stærkt forvansket både med hensyn til form og betydning.⁵ Derfor lider det følgende forsøg på at udrede ordets oprindelse også af stor usikkerhed.

⁵ jf. Nina Grøftehaug og Viggo Sørensen: *Pernentle, perneffen el. pimrinimsk? i: Ord & Sag* 1986. s. 39ff.

Med støtte i den ganske vist enkeltstående form *lapalleværk* fra Himmerland kunne man tænke sig førsteleddet udviklet af ordet *lappalier*⁶, der er en flertalsform med udtalen *la'pa'liær* og med betydningen 'ubetydelige, ligegyldige sager; lapperier; småting'. Ordet er i dansk kendt fra 1600-tallet, hvor det optræder i Leonora Christinas Jammersminde. Det er også indlånt i svensk i 1600-tallet og har i flertal samme betydning som i dansk; i ental anvendes det med betydningen 'ragelse, skrammel, stads'. Ordet er indlånt fra tysk, hvor det ligeledes er kendt fra 1600-tallet; det er dannet som en studentikos latiniseret form af ordet *lap*⁷ og anvendt i betydningen 'bagatel, værdiløs ting'.

Udviklingen fra et *lapalli-* til *lapanni* kan muligvis skyldes, at man søger at undgå at udtale to ens lyd, der følger tæt efter hinanden, i dette tilfælde *l* i *la-* og *-al* (såkaldt dissimilation, der fx også gør sig gældende, når *marmor* udvikles > *marmel* og *barber* > *balber*). Fremkomsten af *-m-* i den anden hovedform *lampanniværk* kan måske skyldes påvirkning fra et betydningsbeslægtet ord – f.eks. *klampeværk*.

⁶ jf. *Ordbog over det Danske Sprog*. bd. XII. s. 405; entalsformen *lapalie* er sjælden.

⁷ jf. *Deutsches Wörterbuch* von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. bd. VI.1 s. 91; Friedrich Kluge: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 1967. s. 423.